

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 027.7:378:174(477.43)

Оксана Бичко, Анжела Кандул, Наталія Нагорна,

м. Хмельницький

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету з формування інформаційної культури та академічної доброчесності здобувачів вищої освіти. Висвітлюється роль книгозбірні у навчальному процесі, аналізується розвиток бібліотечних занять від стандартних підходів до інноваційних форм. Акцентовано увагу на використанні штучного інтелекту студентами та проблемі дотримання норм академічного письма.

Ключові слова: бібліотека, інформаційна культура, академічна доброчесність, студенти, штучний інтелект.

Сьогодні якість вищої освіти неможлива без високого рівня інформаційної культури студентів, формування у них академічної доброчесності. Важливу роль у цьому відіграють бібліотеки, освітня робота яких сприяє підвищенню якості дослідницької та публікаційної діяльності, рівня інформаційної компетентності, розвитку навичок наукової комунікації тощо.

Інформаційна культура майбутнього фахівця передбачає сукупність знань, умінь, навиків, які забезпечують самостійну діяльність із задоволення інформаційних потреб. Саме тому освітню функцію в контексті підвищення інформаційної культури беруть на себе бібліотеки ЗВО, які прагнуть сформувати у студентів жагу до систематичного оновлення фахових знань, намагаються навчити ефективним і раціональним способам самостійного пошуку інформації, методам її аналітико-синтетичної обробки тощо. До того ж в умовах сьогодення, коли розвиток наукової комунікації неможливий без

вільного доступу до ресурсів, одним з основних завдань бібліотек стає формування академічної доброчесності.

Мета статті – розглянути діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету з формування інформаційної культури та академічної доброчесності студентів.

Участь книгозбірні ХНУ в освітньому процесі має давні традиції. Ще у 1968 році було запроваджено бібліотечно-бібліографічні заняття з першокурсниками “Як користуватись алфавітним і систематичним каталогами”. З того часу проведення таких занять є одним з пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки. У різні періоди розвитку вищої освіти заняття мали різні назви, форми проведення, змінювався і зміст лекцій.

На початку нового тисячоліття в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій завдання формування та розвитку інформаційної грамотності особистості набуло особливого значення, що позначилося й на проведенні бібліотечно-бібліографічних занять. У 2002 р. було розроблено спеціальний курс “Основи інформаційної культури”, програма якого включала заняття для студентів першого курсу “Основи інформаційної культури та бібліографії” та заняття для студентів старших курсів “Науковий пошук інформації. Галузева бібліографія”. Лекційно-практичні заняття проводились у залі електронної інформації: лекції супроводжувалися демонстрацією слайдів, практичне засвоєння методів автоматизованого пошуку інформації відбувалося на комп'ютерах. Програма курсу щорічно змінювалась залежно від внутрішніх та зовнішніх обставин: використовувалися та створювалися нові електронні ресурси, підвищувався рівень сервісного обслуговування, технічний стан комп'ютерного парку [1].

У 2008 році інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки розроблено проєкт “Від інформаційної культури до якості освіти”, який включав заходи, спрямовані на підвищення інформаційної компетентності користувачів. Серед них – диференційована система навчання, яка, крім занять зі студентами першого курсу, передбачала проведення інформаційних масових заходів: “День магістра”, “День фахівця”, “День аспіранта” та інше. Основною

метою заходів була презентація та реклама електронних ресурсів, інформаційних можливостей бібліотеки та наукових ресурсів Інтернет. Програма таких заходів передбачала огляд різних джерел пошуку наукової інформації: електронних ресурсів, державних бібліографічних покажчиків, реферативних журналів, нормативно-технічної документації тощо.

Наступний проєкт «Бібліотека – центр науково-інформаційних ресурсів XXI століття» (2015 р.) включав перспективні напрями інноваційного розвитку книгозбірні, пов'язані з удосконаленням інформаційного забезпечення наукових досліджень університету. У цей час під впливом ідеї відкритого доступу до наукових знань поступово змінювалася модель інформаційної культури, тому і змістовне наповнення занять здійснювалося з урахуванням трансформації, що відбувалися у вищій освіті та бібліотечно-бібліографічній практиці.

На сучасному етапі книгозбірня приділяє значну увагу розвитку інституційного репозитарію як ресурсу відкритого доступу, який впливає на імідж університету та підвищує його рейтинг. Важливе місце відводиться наукометрії – напряму, що розглядає кількісні методи вивчення розвитку науки як інформаційного процесу. Просуваючи ідеологію відкритого доступу, бібліотека у повній мірі забезпечує розвиток науки і освіти на основі інформаційних технологій.

Основні завдання книгозбірні спрямовані на реалізацію принципів відкритої науки, формування академічної доброчесності. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання, наукових і творчих досягнень [2]. Академічна доброчесність є одним з ключових факторів, які впливають на якість освіти. Вона сприяє підвищенню рівня знань та вмінь студентів, формуванню професійної компетентності та розвитку особистості. Впровадження принципів академічної доброчесності в освітній процес дозволяє

забезпечити високі стандарти навчання для успішної реалізації освітніх завдань [3].

Дотримання академічної доброчесності забезпечує створення справедливого та прозорого навчального середовища, сприяє розвитку критичного мислення, творчості та відповідальності студентів. Наукова бібліотека є невід'ємною ланкою в системі академічної доброчесності університету. Принципи академічної доброчесності нерозривно пов'язані з підвищенням інформаційної культури користувачів, тому у програмі занять зі студентами першого курсу вагоме місце відводиться цим питанням. Також у черговий раз зазнала змін програма курсу «Основи інформаційної культури» для бакалаврів і магістрів та доповнилася новими темами. Заняття ознайомлюють студентів з основними принципами академічної доброчесності та правилами відкритої науки; особливостями академічного письма, стандартами, правилами оформлення посилань та списку використаних джерел, можливостями бібліографічних менеджерів та генераторів посилань; способами інформаційного пошуку, роботи з наукометричними базами даних Scopus, Web of Science тощо. Велика увага приділяється практичним рекомендаціям щодо використання баз даних Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та пошукової системи Google Академія. Значну увагу приділено питанням відкритого доступу до наукових знань, функціонування інституційного репозитарію ХНУ та національного репозитарію академічних текстів, а також іноземним ресурсам відкритого доступу. Особливе місце завжди відводиться популяризації розділів та рубрик сайту книгозбірні: "Академічна доброчесність", "Наукометрія", "Науковцям", "Корисні посилання" та ін.

Світова пандемія COVID-19 та війна, перехід університету на дистанційне навчання спонукали бібліотеку швидко змінити формат проведення занять: до традиційних лекційно-практичних занять додалися форми, що розраховані на віддаленого користувача. Характерною рисою цього періоду стало проведення занять зі студентами на платформі Zoom. Дистанційне навчання передбачає роботу з презентаціями, матеріалами рекомендованих сайтів. Тому на допомогу першокурсникам створено та розміщено на сайті

бібліотеки презентації "Ресурси та сервіси бібліотеки" і БД "Електронний каталог", які містять основні відомості про НБ ХНУ та віртуальну систему обслуговування, що дозволяє використовувати електронні ресурси у віддаленому режимі.

Останнім часом на заняттях все частіше порушується питання ще однієї важливої теми сучасності – використання штучного інтелекту. Штучний інтелект – це здатність комп'ютера виконувати ті завдання, які зазвичай потребують людського мислення, вміння навчатися, розпізнавати алгоритми. Чат-бот на основі штучного інтелекту ChatGPT став доступним для використання в Україні нещодавно, але дискусії щодо проблем правового регулювання його використання у сфері освіти та наукових досліджень ведуться вже давно. ChatGPT має безліч переваг для студентів у контексті навчання, досліджень і творчості:

- відповідає на запитання, надає додаткову інформацію з різних предметів, що полегшує процес засвоєння матеріалу;

- допомагає у написанні статей, генерації ідей за певною темою;

- швидко надає інформацію з різних джерел для подальшої роботи з матеріалами;

- розрізняє основні стилі цитування, що може бути використано для оформлення бібліографічного списку;

- слугує засобом вдосконалення мовних навичок, допомагаючи студентам розширити словник, покращити граматику та структуру речення;

- допомагає у формулюванні питань, аналізі даних та інших аспектах дослідження.

При цьому ChatGPT має бути лише додатковим ресурсом для навчання, і студентам слід пам'ятати, що критичне мислення, дослідження та самостійна праця також є надзвичайно важливими аспектами освіти. Здобувачі вищої освіти обов'язково мають дотримуватися норм академічного письма у викладі результатів досліджень. Академічне письмо – це мовна компетенція з удосконалення навиків формулювання й обґрунтування власних ідей, базовим

принципом якої є дотримання академічної доброчесності. ChatGPT є досить ефективним інструментом під час написання певної роботи, однак для підтвердження обґрунтованості дослідження необхідно знати правила цитування, завжди посилаючись на перевірену, достовірну інформацію і обов'язково складати список використаної літератури тільки з надійних джерел. Для зниження негативного впливу штучного інтелекту потрібно акцентувати увагу на підвищенні рівня інформаційної культури студентів, їх умінні працювати з науковими ресурсами.

Штучний інтелект у сучасному світі відкриває безліч нових можливостей як для галузі освіти і науки в цілому, так і для наукових досліджень зокрема. Проте виникають також і нові етичні та моральні виклики, які потрібно приймати та шукати шляхи для їх вирішення [4]. Експерти у сфері освіти зазначають, що з появою ChatGPT навчання в університетах вже ніколи не буде таким, як раніше, штучний інтелект буде продовжувати інтегруватися у вищу освіту. Тому бібліотеці важливо адаптуватися до цих процесів та використовувати штучний інтелект, не порушуючи морально-етичні норми.

Отже, бібліотека є невід'ємною складовою інформаційного середовища університету, сприяє підвищенню якості освіти, розвитку академічної культури. Книгозбірня виступає центром поширення знань, забезпечуючи доступ до актуальних наукових джерел, електронних ресурсів та сервісів, наукометричних баз даних, впливаючи на розвиток критичного мислення, самостійності та етичних цінностей студентства.

Список використаних джерел

1. Бичко О. М., Мацей О. О. Формування інформаційної культури користувачів НБ Хмельницького національного університету. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 верес. 2013 р. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. С. 491–498.

2. Закон Про освіту, стаття 42 «Академічна доброчесність» : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України / Верхов. Рада України*. Київ, 2023. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (дата звернення: 16.10.2023).

3. Пащенко О. А., Хоменко В. Л., Коровяка Є. А. Деякі питання якості освіти та академічної доброчесності в освітньому середовищі. *Стратегії і трансформації педагогіки в умовах сталого розвитку суспільства 2023* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 15–17 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 100–105.

4. Філіпенко Л. В., Думанський О. В., Козак О. В. Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/380> (дата звернення: 16.10.2023).

The article examines the activities of the scientific library of the Khmelnytskyi National University on the formation of information culture and academic integrity of students of higher education. The role of the library in the educational process is highlighted, the development of library classes from standard approaches to innovative forms is analyzed. Attention is focused on the use of artificial intelligence by students and the problem of compliance with the norms of academic writing.

Key words: library, information culture, academic integrity, students, artificial intelligence.

УДК 027.7:001.891:[929+01]

Валентина Білоус,

м. Вінниця

БІОГРАФІЧНІ ТА БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У БІБЛІОТЕЦІ ВІННИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті відображено основні напрями біографічних та бібліографічних досліджень, їх проблеми, тенденції та перспективи розвитку. Відмічено традиційні та інноваційні методи дослідження. Особливу увагу